

สรุปเวทีเสวนา

เวทีนักเลงข้าว : เจื่อนไซ ข้อจำกัด โอกาส ในการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นถิ่น และการขึ้นทะเบียนพืชพันธุ์ใหม่
ระหว่างวันที่ 4 -5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558

ณ กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าวพื้นเมือง ต.กำแมต อ.กุดชุม จ.ยโสธร

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) จัดให้มีเวทีทำความเข้าใจถึงเจื่อนไซ ข้อจำกัด โอกาส ในการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นถิ่น และการขึ้นทะเบียนพืชพันธุ์ใหม่ ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช ปี 2542 พร้อมทั้งรวบรวมวางแผนทาง และแผนปฏิบัติการสำหรับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นถิ่น ที่สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน และกลไกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมิภาคต่างๆ โดยเป็นเวทีต่อเนื่องจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของนักปรับปรุงพันธุ์ข้าวทั่วประเทศ และกลุ่มสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดต่างๆ ใน 2 ครั้ง ที่ผ่านมา เมื่อเดือนธันวาคม 2557 ที่เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์ และเมื่อเดือนพฤษภาคม 2558 ที่มูลนิธิข้าวขวัญ จ.สุพรรณบุรี

เวทีเสวนาครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมเสวนาทั้งสิ้น 56 คน ประกอบด้วย นักปรับปรุงพันธุ์ข้าวจากทั่วทุกภูมิภาค และกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก โดยเฉพาะเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน รวมทั้งนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการจากสำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร ซึ่งได้ร่วมทำความเข้าใจสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช ปี 2542 ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กระบวนการคุ้มครองพันธุ์กรรมท้องถิ่นโดยชุมชนรูปแบบต่างๆ และร่วมกันกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของพันธุกรรมพืช โดยมีข้าวเป็นจุดเริ่มต้น และขยายครอบคลุมไปยังพันธุ์พืชผักพื้นบ้าน ภายใต้วิถีการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และภูมินิเวศต่างๆ ของกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

ในการเสวนา เปิดให้มีการรับฟังการบรรยาย และซักถาม เพื่อทำความเข้าใจในสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 โดยมีนักวิชาการชำนาญการพิเศษ คุณวาสนา มั่งคั่ง จากสำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร เป็นผู้บรรยาย ดังประเด็นต่อไปนี้

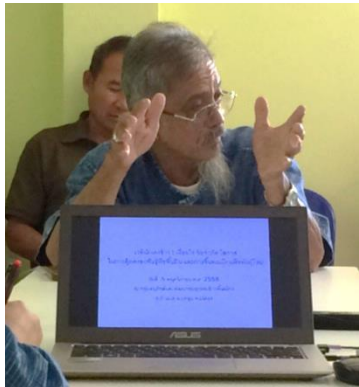
- การคุ้มครองพันธุ์พืชในประเทศไทย
- เจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. หรือ กฎหมายฉบับนี้
- พันธุ์พืชที่จะได้รับการคุ้มครองตาม พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542
- พันธุ์พืชที่ต้องยื่นจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืช
- พันธุ์พืชที่ไม่ต้องยื่นจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์
- ประโยชน์ของกฎหมายที่เกษตรกรพึงจะได้รับ
- คุณสมบัติของพันธุ์พืชใหม่ ที่จะได้รับความคุ้มครอง
- การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น
- การยื่นจดทะเบียน พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น
- การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า
- กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

หลังจากนั้น ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชุมชนในการขอขึ้นทะเบียนพันธุ์พืช นำเสนอโดยผู้แทนกลุ่มเกษตรกร/องค์กรชุมชน จากพื้นที่จังหวัดต่างๆ ได้แก่ คุณทองม้วน โลกาวิ ต.เพ็ญใหญ่ อ.พล จ.ขอนแก่น คุณบำรุง คะโยธา ต.สายนาวัง อ.นาคู จ.กาฬสินธุ์ คุณนุจรัด โสมแพน จ.มหาสารคาม และประสบการณ์จาก ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ โดย คุณอุบล อยู่หว่า ทั้งนี้ ประสบการณ์จากทุกพื้นที่ต่างก็มีกระบวนการทำงานในกลุ่มชุมชนเอง ชูชานานไปกับการสร้างความเข้าใจ และสร้างร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรับรองพันธุ์พืชของชุมชน ดังรายละเอียดพอสังเขป ต่อไปนี้

นายบำรุง คะโยธา ต.สายนาวัง อ.นาคู จ.กาฬสินธุ์

จากประสบการณ์ช่วงที่ดำรงตำแหน่ง นายก อบต.สายนาวัง อยู่ 2 สมัย รวมระยะเวลา 8 ปี พยายามศึกษาเรียนรู้โครงสร้างการปกครองแบบกระจายอำนาจ และขอบเขตอำนาจหน้าที่ของ อบต.

ประกอบกับเคยผ่านงานเคลื่อนไหวและงานจัดตั้งมาก่อน จึงใช้หลักการแก้ไขปัญหา และผลักดันข้อบัญญัติ จากสถานการณ์ปัญหาในชุมชน และสร้างความเข้าใจ ความตระหนักร่วมกัน จนเกิดเป็นความต้องการของประชาชน สำหรับเรื่องนี้เริ่มจากสารเคมี สร้างกระแสโดยการเชิญ หมอจาก รพ.ศรีนครินทร์ ไปบรรยาย และตรวจเลือด ซึ่งสถานการณ์ช่วงนั้นมีคนยโสธรไปเช่าที่ปลูกแตงโม ทั้งฟูราดานไว้ในที่ดินที่นาเรา ทำให้เกิดผลกระทบกับทั้งสุขภาพประชาชนที่บริโภคแตงโม และแม้แต่ความหลากหลายของพันธุ์พืชที่เคยมีอยู่รอบบ้านในชุมชนก็ลดลงตามไปด้วย จึงได้รวมกลุ่มชาวบ้านในชุมชนให้สำรวจพันธุ์พืชรอบบ้านในชุมชนของ

ตนเอง และรวบรวมได้พันธุ์พืชประมาณ 200 กว่าชนิด จากนั้นจัดทำเป็นเอกสารเย็บเล่ม เพื่อเสนอ อบต. ให้รับรองขึ้นทะเบียนเป็นหลักฐานว่าพืชชนิดนี้มีอยู่ในตำบลสายนาวัง โดยสภา อบต. มีมติรับรองไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งต้องการจะทำเพิ่มเติมเพราะมีมากกว่านั้นอีกเยอะแต่ก็หมดวาระเสียก่อน นอกจากนี้ ในขณะที่เป็นนายก อบต. ก็สนับสนุนการทำเกษตรยั่งยืน และเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ด้วย

นายทองม้วน โลกาวิ ต.เพ็กใหญ่ อ.พล จ.ขอนแก่น

เล่าถึงประสบการณ์ในฐานะแกนนำเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.ขอนแก่น ที่มีกระบวนการทำงานระหว่างกลุ่มสภาองค์กรชุมชน (พอช.) กับ อบต. ในเรื่องการรับรองพันธุ์พืชในชุมชนมาหลายปีว่า การทำงานกับชาวบ้านต้องสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นเสียก่อน จึงจะทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับเรา และต้องทำความเข้าใจกับการทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน หรือแกนนำหมู่บ้าน ต้องอธิบายให้เห็นว่าความหลากหลายของพันธุ์พืชมีความสำคัญอย่างไร และมีความเสี่ยงจากคนนอกอย่างไร ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็เช่นกัน และต้องคุยทำความเข้าใจกับ ปลัด อบต. หรือ นายก อบต. พอเข้าใจตรงกัน และคิดเป้าหมายได้ร่วมกันแล้วก็ ถามความพร้อมของหมู่บ้านในการสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์พืช แล้วนัดหมายผ่านหอกระจายเสียงของหมู่บ้าน ให้นำพันธุ์พืชที่มีอยู่มารวมกัน และบันทึกเก็บไว้ว่ามีอะไรอยู่บ้าง และใช้ประโยชน์อะไร ซึ่งมีการสำรวจทั้ง ผัก สมุนไพร ไม้ป่า ไม้บ้าน นอกจากนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยจัดซื้อคนก็นำพันธุ์พืชใดมาบ้าง มีการเลี้ยงข้าว และงบเดินทางให้เล็กน้อยจึงจะทำให้ชาวบ้านรู้สึกสนุกไปด้วยกันกับการทำงานเรื่องนี้ จากนั้นก็เสนอเล่มรายงานการสำรวจพันธุ์พืชไปยัง อบต. ผ่านมติที่ประชุมสภา อบต. รับรอง เนื่องจากเห็นว่าไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร และเป็นประโยชน์กับชุมชน จากนั้นเสนอต่อให้นายอำเภอรับทราบ และทำสำเนาในรูปแบบส่งให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านเก็บไว้ทุกบ้าน ทั้งนี้ ที่ ต. เพ็กใหญ่ ทำมาแล้ว 2 รอบ รอบแรก 4 หมู่บ้าน และปีนี้ทำทุกหมู่บ้าน ยกเว้นมีเพียงหมู่เดียวที่ผู้นำไม่เข้าใจ

คุณนุจดาด โหมแพน จ.มหาสารคาม

จากประสบการณ์การขับเคลื่อนและประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน ซึ่งเน้นการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน ซึ่งมีการสำรวจรวบรวมพันธุ์พืชในชุมชนเขต อ.เมือง จ.มหาสารคาม เช่น บ้านทิพโส ต.บ้านเมด ของ ต.ตลาด และบ้านหนองคู ของ ต.หนองปลิง โดยรวบรวมข้อมูลว่าในหมู่บ้านมี

พืชอะไรบ้าง ให้พี่น้องชาวบ้านเอาเมล็ดพันธุ์ที่มีอยู่มารวมกัน (ส่วนใหญ่เป็นพืชผักในไร่ และพันธุ์ข้าว) โดยช่วยกันบันทึกลักษณะพันธุ์ (ต้น ใบ ดอก ผล) เป็นอย่างไร รวมถึงการใช้ประโยชน์จากพืชนั้นๆ ด้วย และได้จัดทำเข้าเล่มเก็บไว้ แต่ยังไม่ได้ประสานกับ อบต. ซึ่งคิดว่าไม่มีปัญหากับการประสานงานกัน เพราะได้ร่วมมือกันในเรื่องตลาดเขียว และกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์อื่นๆ อยู่บ้างแล้ว อย่างไรก็ตาม ยังมีประสบการณ์ทำงานกับ อบต.

ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยร่วมงานกับพ่อทองม้วน โลกาวิ

คุณอุบล อยู่หว่า ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรกรมทางเลือกภาคอีสาน

แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเป็นที่ปรึกษาให้กับกลุ่มชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศมาอย่างยาวนาน และ

สำหรับพื้นที่ ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ มีการศึกษาพืชสมุนไพรในป่าตาม โดยมีพี่เลี้ยงนักวิจัยท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โหนดทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นทีมวิจัยชาวบ้านไปสำรวจ และเสนอให้สภาท้องถิ่นรับรองพันธุ์พืช เพราะชุมชนไม่เคยมีหลักฐานอะไรเลยที่จะแสดงว่าเป็นเจ้าของพันธุ์พืชนี้ ซึ่งการดำเนินงานเรื่องนี้ส่งผลให้เกิดประโยชน์สองทาง คือ 1) สร้างความตระหนักกับคนในท้องถิ่นด้วยกัน 2) รู้ว่าในชุมชนมีพืชอะไรบ้าง และมีพืชอะไรหายไปบ้าง จึงเป็นข้อมูลอีกมุมหนึ่งในการสร้างความเข้าใจกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้

ด้วย เพราะเป็นการรู้สถานการณ์ปัจจุบันสำหรับการเผื่อระวังอนาคต โดย ณ ขณะนั้น ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับตาม พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช ยังไม่ชัดเจน แต่ก็มีการทำทะเบียนพันธุ์พืชท้องถิ่นไว้ก่อน เพื่อปกป้ององค์ความรู้และสิทธิของชุมชน ความสำเร็จที่เกิดขึ้นได้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากที่มีทีมวิจัยดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภา อบต. (ส.อบต.) จึงผลักดันให้เสนอทะเบียนพันธุ์พืชสมุนไพรที่สำรวจได้ไปขอรับรองผ่านสภา อบต.ได้

จากการร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และรับฟังสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องใน พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช ปี พ.ศ.2542 จะเห็นได้ชัดเจนว่า การผลักดันให้ชุมชนขึ้นทะเบียนพันธุ์พืช หรือรับรองความหลากหลายของพันธุ์พืชในชุมชนตนเอง จะไม่สามารถเคลื่อนต่อได้หากขาดการทำความเข้าใจร่วมกันถึงสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ ความจำเป็นที่ต้องรักษาพันธุ์พืชไว้คู่กับวิถีชีวิต เพื่อความมั่นคงทางอาหาร และสิทธิชุมชน ซึ่งคุณสุภา ไยเมือง ได้ให้ความเห็นว่าจำเป็นต้องมีการร่วมมือกันของหลายฝ่าย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับชุมชน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ดังนี้

- 1) สร้างสำนึกเรื่องการหวงแหน เข้าใจ ใช้ประโยชน์ ความหลากหลายของพันธุ์พืชในชุมชน
- 2) เสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ในการใช้ประโยชน์พันธุ์พืช ทั้งด้านด้านเศรษฐกิจ และการปรับตัวในสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไป
- 3) สนับสนุนการอนุรักษ์แบบคู่ขนานกับการใช้ประโยชน์ที่ชุมชนทำเองได้
- 4) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเด็กให้สำรวจ และสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชนตนเอง

จึงทำให้นักเลงข้าว และผู้เข้าร่วมเสวนา มีข้อตกลงร่วมกัน 6 ข้อหลัก ดังนี้

1. บันทึกและจัดทำเอกสารกระบวนการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ข้าว และรวบรวมข้อมูลพันธุ์พืชในทุกพื้นที่
2. ค้นหา และพัฒนาพันธุ์ข้าว ที่มีคุณลักษณะทนทาน หรือปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง หรือทนทานต่อสภาพดินเค็ม น้ำเค็มรุกกล้าพื้นที่นาข้าว

3. ขับเคลื่อนขยายกระบวนการทำงานชุมชนไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรศาสนา คริสต์ (คาทอลิก) ในระดับสังคมชนบท ในประเด็นพันธกรรม และสิทธิชุมชน
4. ผลักดันการปรับใช้ช่องทางกฎหมาย และกลไกที่มีอยู่ของชุมชน เพื่อคุ้มครองสิทธิชุมชน เช่น จดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นถิ่น
5. ร่วมกันพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวด้วยการแปรรูป พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์
6. พัฒนาระบบควบคุมภายใน และการจัดการ สำหรับกำกับมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ของกลุ่ม ก่อนจะยื่นส่งตรวจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

